

KRIMINÁLPSZICHOLÓGIAI KALANDOZÁSOK.

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ A TEMATIKUS SZÁMHOZ

KÖKÖNYEI Gyöngyi¹

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet
MTA-SE-NAP B Genetikai Agyi Képző Migrén Kutatócsoport,
Magyar Tudományos Akadémia, Semmelweis Egyetem
kokonyei.gyongyi@ppk.elte.hu

SZABÓ Edina

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pszichológiai Doktori Iskola
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet
MTA-SE-NAP B Genetikai Agyi Képző Migrén Kutatócsoport,
Magyar Tudományos Akadémia, Semmelweis Egyetem
szabo.edina@ppk.elte.hu

A kriminálpszichológia hazai történetének kitűnő és részletes áttekintése során Szabó Judit (2010) arra a következtetésre jut, hogy a hazai kriminológiai gondolkodásban a pszichológia a szociológiai szemlélettel szemben jelentősen háttérbe szorul, holott a kriminológia, a kriminalisztika és a büntetés-végrehajtás területén a pszichológiai ismeretek és kutatási eredmények jelentősen támogatnák a gyakorlati munkát is. Jelen tematikus számmal szeretnénk íze-
lített mutatni abból, hogy néhány hazai kutatóműhely milyen témakörökkel foglalkozik, illetve empirikus kutatásaik milyen fókusszal történnek. Természetesen a kötetben helyet foglaló témáknál jóval gazdagabb a hazai kriminálpszichológia területéhez sorolható elméleti, kutatási vagy gyakorlati munka. Mind folyóiratcikkek, mind könyvek, illetve könyvfejezetek vagy akár doktori disszertációk is bizonyítják ezt. A kötet szerkesztőiként bízunk abban, hogy az ezen a területen dolgozó kutató vagy gyakorló pszichológusok a kötetet forgatván kedvet kapnak ahhoz, hogy munkáikat rendszeresen publikálják, s ezáltal gyarapítsák a hazai szakemberek tudását, illetve serkentsék az egyes kutató- és gyakorlóhelyek együttműködését.

A kriminálpszichológia területeit tekintve a jelen kötet öt tanulmánya közül három inkább a kriminológiai pszichológia és kettő inkább a büntetés-végrehajtási vagy börtönpszichológia területéhez kapcsolódik. A kriminológiai pszichológia arra keresi a választ, hogy a bűnözés

¹ A jelen tanulmány megírását az MTA-SE-NAP B Genetikai és Agyi Képző Migrén Kutatócsoport, Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Agykutatási Program, Semmelweis Egyetem, KTIA_NAP_13-2-2015-0001 számú pályázata támogatta.

háttérben milyen egyéni pszichológiai és társadalom-lélektani tényezők állnak, a büntetés-végrehajtási vagy börtönpszichológia pedig elsősorban a szabadságvesztés pszichés működésre gyakorolt hatásait, valamint a rehabilitáció és a reszocializáció kérdéseit állítja középpontba (Münnich, 2006).

A kriminológiai kutatások egy részét természetesen az a kérdés foglalkoztatja, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a kriminális viselkedés kialakulásában részt vesznek. Ezen a téren a Gottfredson és Hirschi (1990) nevével fémjelzett szociológiai modell, nevezetesen az alacsony önkontroll modell erőteljes uralkodása figyelhető meg. A szerzőpáros önkontroll-definíciója mentén kialakított mérőeszközök, különösen a Grasmick-féle Alacsony Önkontroll Skála (Grasmick et al., 1993) alkalmazása dominálja a szakterületet. Jelen kötetben Szabó Judit és Kökönyei Gyöngyi arra vállalkozik, hogy ezt a kriminológiában uralkodó elméletet a pszichológia oldaláról vegye górcső alá. A szerzők felteszik azt a kérdést, hogy a szociológus szerzők önkontroll fogalma mennyiben feleltethető meg a pszichológiai szakirodalomban megtalálható önkontroll fogalomnak. Érdekes már most megjegyezni, hogy jelen kötet tanulmányának szerzői nem vitatják az alacsony önkontrollképességek bűnelkövetés kialakulásában vagy akár fennmaradásában játszott szerepét. Longitudinális vizsgálatok, például az 1970-es évek elején indult, s a mai napig folyó új-zélandi Dunedin-vizsgálat is, a gyermekkori önkontrollképességek és a serdülőkori, illetve felnőttkori bűnelkövetés között „dózis-válasz” összefüggést találtak. Nevezetesen, azoknak a gyermekeknek, akiknek az önkontrollképességei 3 és 5 évesen rosszabbak – tehát kevésbé tudnak késleltetni, kitartani, alacsony a frusztrációs toleranciájuk, alig tudnak várni a sorukra, nyughatatlanok, nehéz egy feladattal lekötni a figyelmüket –, nagyobb az esélyük arra, hogy felnőttként többször összeütközésbe kerüljenek a törvénnyel, összehasonlítva a jobb önkontroll-képességű gyerekekkel. S ez az összefüggés a szocioökonómiai helyzet és az intelligencia statisztikai kontrollálását követően is megmaradt (ld. Moffitt et al., 2011). Mindezek alapján az önkontroll valóban egy olyan folyamatnak tűnik, amelynek fejlesztése csökkentheti a bűnelkövetés kialakulásának esélyét (Wilson et al., 2001).

A kriminalitással foglalkozó pszichológiai munkák egy része a pszichopátia jelenségének feltárására, megértésére fókuszál. Hazánkban Kulcsár Zsuzsanna 1991-ben megjelenő könyvében foglalta össze az 1970–80-as években végzett, főként pszichofiziológiai jellegű kutatási eredményeket, illetve fogalmazott meg tentatív elképzeléseket a zavar kialakulására vonatkozóan. Később is több elméleti összefoglaló íródott ebben a témában (pl. Kökönyei, 2004), olyan is, amely éppen jelen folyóirat hasábjain jelent meg (Körmendi és Szklénárik, 2013). A pszichopátia mint személyiségzavar – mely különböző affektív (pl. büntudat és empátia hiánya), interperszonális (pl. mások kihasználása a saját célok elérése érdekében) és viselkedéses jegyek (pl. impulzivitás) együttes jelenlétével írható körül (Cleckley, 1941; Hare, 2004) – jelentős figyelmet kapott a nemzetközi szakirodalomban. Számos empirikus adat támasztja alá ugyanis, hogy a bűnelkövetők csoportján belül a pszichopata bűnelkövetők egy sajátos alcsoportot alkotnak. A pszichopátia megfelelő hazai szintű tanulmányozásához azonban mindenképpen szükség lenne a megfelelő mérőeszköz(ök) bevezetésére. A klasszikusnak számító, Robert D. Hare nevével fémjelzett Pszichopátia Szűrőlista (Psychopathy Checklist Revised, PCL-R; Hare, 1991) mellett a szakirodalomban újabb mérőeszközök kapnak teret. Tehát

a pszichopátia operacionalizálása terén – s ezzel összefüggően konceptualizálása körül is (ld. Leedom és Almas, 2012 tanulmányát) – ma már versengő modelleket találunk. Ezek a modellek nagy hangsúlyt fektetnek a normál populációban megjelenő pszichopátiára, illetve pszichopátiás vonásokra (Lilienfeld et al., 2015), valamint a szubklinikus formákra is (ld. például Sötét Hármás; Paál, 2014).

Jelen kötetben *Magi Anna és munkatársai* egy olyan mérőeszköz alkalmazhatóságát tesztelik, amelyet nem bűnelkövető populációra fejlesztettek ki, és azóta számos kutatásban használtak. A Levenson-féle Pszichopátia Kérdőív (Levenson és Mtsai, 1995) egy olyan önbeszámoló módszer, amely a Hare-féle elképzeléshez hasonlóan két faktor segítségével operacionalizálja a pszichopátia fogalmát. A nemzetközi szakirodalomban a mérőeszköz pszichometriai mutatóit tekintve vegyes eredmények adódnak. Jelen kötet tanulmányának szerzői is arra a következtetésre jutnak, hogy a nem bűnelkövető populációban ennek a kérdőívnek az alkalmazása nem biztos, hogy a legszerencsésebb, legalábbis a serdülő korosztályban. El kell ugyanakkor ismerni, hogy felnőtt populáció alkalmazásával elképzelhető, hogy kedvezőbb pszichometriai mutatók adódnak majd magyar mintán is.

Érdemes megemlíteni, hogy az elmúlt két évtizedben jelentősen megnőtt azoknak a vizsgálatoknak a száma, melyek a pszichopátia gyermek-, illetve serdülőkorú elözményeire koncentrálnak. Bár a pszichopátia felnőttkori személyiségzavar bizonyos aspektusai már gyermekkorban is tettenérhetők. A témában végzett vizsgálatok különösen a pszichopátia affektív komponensére, vagyis az ún. rideg-érzéketlen (*callous-unemotional*, CU) vonásokra koncentrálnak (Frick, 2009). Egyre több kutatás bizonyítja ugyanis, hogy ezek a vonások az antiszociális fiataloknak olyan csoportját jelölik, akik különösen súlyos és tartós viselkedési problémákat mutatnak, továbbá olyan emocionális, kognitív és személyiségjellemzőkkel bírnak, melyek a felnőttkori pszichopátiában is megfigyelhetők (Frick et al., 2014a, 2014b).

A fiatalkori pszichopátiás vonások vizsgálatára általában a pszichopátia legelterjedtebb mérőeszközének, vagyis a Pszichopátia Tulajdonságlistának (Psychopathy Checklist-Revised; PCL-R; Hare, 1991) a gyermekkori változatait alkalmazzák. Ide tartozik az ún. Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL:YV; Forth et al., 2003), valamint az Antisocial Process Screening Device (APSD; Frick és Hare, 2001). Bár a PCL:YV megbízható és valid mérőeszköze a fiatalkori pszichopátiás vonásoknak, hátránya, hogy meglehetősen időigényes (pl. félig strukturált interjúhoz kötött), illetve kizárólag bűnelkövető fiatalok mintáján alkalmazható. Ezzel szemben az APSD normál, egészséges fiatalok körében is használható, és létezik szülői, tanári, illetve önbeszámoló változata is (Frick és Hare, 2001; Muñoz és Frick, 2007). Korlátja ugyanakkor, hogy – a PCL:YV-hez hasonlóan – csupán néhány tétellel méri fel a pszichopátia meghatározásában központi jelentőségű rideg-érzéketlen vonásokat.

Kifejezetten a gyermekkori CU vonások mérésére fejlesztették ki végül az Inventory of Callous-Unemotional Traits mérőeszközt (ICU; Frick, 2003), melynek magyar változatát (Ridegség és Érzéketlenség Kérdőív; Pataky et al., 2011) több kutatócsoport is alkalmazza (Szabó E. et al., 2016). Úgy tűnik, hogy a felnőtt pszichopátákhoz hasonlóan a CU vonásokkal jellemezhető antiszociális fiatalok is zavart mutatnak a negatív érzelmi ingerek, egész pontosan a distresszkeltő jelzések felismerésében, illetve feldolgozásában (Brook et al., 2013; Herpers et al., 2014), ami hatással lehet az empátia kialakulására (Blair et al., 2001; Eisenberg, 2000).

Mindez pedig a korai, illetve az érzelmi feldolgozást fejlesztő intervenciók fontosságára hívja fel figyelmet, melyek segítségével talán megelőzhető lenne a pszichopátiás személyiségzavar kialakulása.

Jelen kötetben *Szabó Edina és munkatársai* arra mutatnak rá, hogy maga a pszichopátia sem feltétlenül egy homogén csoportot jelöl ki, s ennek a prevenció, illetve az intervenció kérdéseire jelentős konzekvenciái lehetnek. Az elsődleges és másodlagos pszichopátia megkülönböztetése – elméleti szinten – egészen Karpman (1941) nevéig vezethető vissza. Újabbban azonban empirikus úton is törekednek a különböző alcsoportok megkülönböztetésére, mert nemcsak a „felszíni” jellemzőkben feltételezhetünk különbséget az alcsoportok között, hanem etiológiai tényezők mentén is. Jelen pillanatban azonban nehéz megmondani, hogy a pszichopátiás személyiségzavaron belül milyen lehet az elsődleges és másodlagos pszichopáták aránya. További, elsősorban nagyobb elemszámú prospektív vizsgálatokra van szükség, ahol az adatokat – és elméleti modelleket – szofisztikáltabb matematikai-statisztikai eljárások alkalmazásával lehet tesztelni.

A kriminálpszichológia, s ezen belül is a börtönpszichológia egyik központi kérdése, hogy a bűnelkövetők rehabilitációja és reintegrációja, azaz összefoglalóan reszocializációja milyen módokon támogatható. A reintegráció, azaz a volt elkövető társadalomba való visszailleszkedésének (Popper, 1970) sikere nagyon sok tényezőn múlhat. A reintegráció első fázisa még a fogvatartás idejére esik, így a büntetés-végrehajtáson belül a nevelőknek (reintegrációs tiszteknek) jelentős szerepe lehet ebben a folyamatban. *Hegedűs Judit és Ivaskevics Krisztián* (2016) tanulmányukban a büntetés-végrehajtásban dolgozók reintegrációs nézeteit térképezték fel kvalitatív módszerek segítségével. Eredményeik arra engednek következtetni, hogy a büntetés-végrehajtásban dolgozók fontosnak tartják a reintegrációs esélyek javítását, s ehhez úgy vélik, hogy a reintegrációs programoknak az alaptevékenység részeként, megfelelően differenciált működésmóddal és a civil szférát is bevonva kell működniük, ugyanis csak így lehetnek a visszaesés elkerülésében hatékonyak. Az interjúkból az is kitűnt, hogy megfelelő reintegráció biztosításához elengedhetetlen a büntetés-végrehajtásban dolgozó személyek testi-lelki jóllétének a támogatása. Érdeemes megemlíteni, hogy a „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” elnevezésű kutatásról Csóti (2015) szerkesztésében megjelent kötet tanulmányai éppen ezt a kérdéskört járják körül, jól illusztrálva, hogy a büntetés-végrehajtás területén melyek azok a központi kérdések, amelyek a hazai szakemberek fókuszában vannak.

A reintegráció resztoratív alapú modellje azt a nézetet képviseli, hogy az elkövetők a jóvátétellel és a közösség érdekében végzett tevékenységükkel ismét a közösség befogadott tagjaivá válhatnak (ld. részletesebben Szabó J. 2012-es tanulmányát). *Papp Z. Zsuzsanna és munkatársai* a jóvátételi igazságszolgáltatás keretén belül elemzik a bűnelkövető-áldozat kommunikációt. A kötetnek ez az angol nyelvű tanulmánya rámutat arra, hogy a bűnelkövetés esetében nem elég az elkövetők oldaláról vizsgálni, érdemes az áldozat perspektíváját és szükségleteit is feltérképezni, illetve feltárni, hogy ez milyen kommunikációs módokkal kapcsolódik össze.

A (hazai) harmadlagos prevenció programok sikerességének biztosításához a visszaesés okainak feltárása elengedhetetlennek tűnik. A visszaesést magyarázó vizsgálatokra már az

1980-as években itthon is találunk példát. Például Boros (1984) a bűnelkövetők reprezentatív mintájának adatain elemzi ezt a kérdést. Az újabb megközelítések arra hívják fel a figyelmet, hogy a „bűnözői karriertől” való elfordulást, kilépést – dezisztanciát – befolyásoló tényezők megismerése is informatív lehet a harmadlagos prevenciók kialakítása szempontjából (ld. Szabó J., 2011).

Bár a kötet öt tanulmánya a kriminálpszichológia egy-egy területén megjelenő kérdések csupán szűk szeletére tud rámutatni, a kötet véleményünk szerint így is demonstrálta, hogy a hazai kriminálpszichológiai témákkal foglalkozó szakemberek fontos kérdéseket céloznak meg, amelyek nemcsak a nemzetközi szakirodalom, de a hazai gyakorlat szempontjából is jelentősek lehetnek. A hazai kurrens szakirodalmat böngészve az említetteken kívül egyébként számos további fontos és izgalmas téma bontakozik ki. A profilalkotás (Boros, 2004; Lehoczky, 2011), vagy a börtönbe kerülést követő stresszel való megküzdés (Kovács, 2011), vagy éppen a lázadás (Fliegauf, 2009) kérdésköre, csak hogy néhányat említsünk. A börtönvilág szemléletes bemutatása természetesen nemcsak a pszichológia eszköztárával lehetséges. A kulturális antropológia szemüvegén keresztül például Fiáth Titanilla (2012) érzékelteti a börtönvilág jellegzetes témáit.

A kötet legvégén *Galambos Attila* egy olyan könyvet mutat be, amely a kooperációt mint proszociális viselkedést a neuro-közgazdaságtan szemszögéből elemzi. A könyv szerzői amellett érvelnek, hogy több, pontosabban legalább két okból lehetünk együttműködőek vagy vonhatjuk vissza a kooperációt más emberektől. Ez a könyv ugyan nem kriminálpszichológiai keretben íródott, úgy véljük azonban, hogy a proszociális viselkedés tanulmányozásának számos fontos implikációja lehet a kriminálpszichológiai kutatások és gyakorlat szempontjából.

Ajánljuk a kötetet azoknak a pszichológus és nem pszichológus kollégáknak, akiket a kriminálpszichológia témái érdekelnek vagy abban érdekeltek akár elméleti, akár gyakorlati oldalról. *Különösképpen ajánljuk a kötetet Boros Jánosnak 70. születésnapja alkalmából*, aki mind elméleti, mind empirikus munkáival jelentősen gyarapította a hazai kriminálpszichológiai szakirodalmat.

IRODALOM

- BLAIR, R. J. R., COLLEDGE, E., MURRAY, L., MITCHELL, D. G. V. (2001): A selective impairment in the processing of sad and fearful expressions in children with psychopathic tendencies. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29(6). 491–498.
- BROOK, M., BRIEMAN, C. L., KOSSON, D. S. (2013): Emotion processing in Psychopathy Checklist – assessed psychopathy: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 33(8). 979–995.
- BOROS J. (1984): Elítelt kategóriák komplex vizsgálata. A „Társadalmi beilleszkedési zavarok” kutatási főirány kutatóinak munkaértekezlete, Pilisszentkereszt. Kézirat, 132–143.
- BOROS J. (2003): A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig: törekvések a mai kriminálpszichológiában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LVIII. 2. 275–292.
- BOROS J., CSETNEKY L. (2000): *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest.

- CLECKLEY, H. (1941): *The mask of sanity*. C. V. Mosby, St. Louis, MO.
- CSÓTI S. (2015. szerk.): *Körletmozaikok 2015*. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.
- EISENBERG, N. (2000): Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51(1). 665–697.
- FIÁTH T. (2012): *Börtönkönyv. Kulturális antropológia a rácsok mögött*. Háttér Kiadó, Budapest.
- FLIEGAUF G. (2009): A börtönbeli erőszak jellemzői és dinamikája. A konfliktuskezelés tárgyalásos módszereinek alkalmazása. In: BORBÍRÓ A., KISS A., VELEZ E., GARAMI L. (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest.
- FORTH, A., KOSSON, D., HARE, R. (2003): *The Hare Psychopathy Checklist: Youth Version, Technical Manual*. Multi-Health Systems Inc., New York.
- FRICK, P. J. (2003): *The Inventory of Callous-Unemotional Traits*. Unpublished rating scale. University of New Orleans.
- FRICK, P. J. (2009): Extending the construct of psychopathy to youth: Implications for understanding, diagnosing, and treating antisocial children and adolescents. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie*, 54(12). 803–812.
- FRICK, P. J., HARE, R. D. (2001): *The Antisocial Process Screening Device*. Multi-Health Systems, Toronto, Ontario, Canada.
- FRICK, P. J., RAY, J. V., THORNTON, L. C., KAHN, R. E. (2014a): Annual research review: A developmental psychopathology approach to understanding callous-unemotional traits in children and adolescents with serious conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 55(6). 532–548.
- FRICK, P. J., RAY, J. V., THORNTON, L. C., KAHN, R. E. (2014b): Can callous-unemotional traits enhance the understanding, diagnosis, and treatment of serious conduct problems in children and adolescents? A comprehensive review. *Psychological Bulletin*, 140(1). 1–57.
- GOTTFREDSON, M. R., HIRSCHI, T. (1990): *A general theory of crime*. Stanford University Press, Stanford, CA.
- GRASMICK, H. G., TITTLE, C. R., BURSIK, R. J. JR., ARNEKLEV, B. K. (1993): Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi’s general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30. 5–29.
- HARE, R. D. (1991): *The Hare Psychopathy Checklist-Revised*. Multi-Health Systems, Toronto, Ontario.
- HARE, R. D. (2004): *Kímélet nélkül – A köztünk élő pszichopaták sokkoló világa*. Háttér Kiadó, Budapest.
- HEGEDŰS J., IVASKEVICS, K. (2016): Büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról. *Alkalmazott Pszichológia*, 4. 71–92.
- HERPERS, P. C. M., SCHEEPERS, F. E., BONDS, D. M. A., BUITELAAR, J. K., ROMMELSE, N. N. J. (2014): The cognitive and neural correlates of psychopathy and especially callous-unemotional traits in youths: A systematic review of the evidence. *Development and Psychopathology*, 26(1). 245–273.

- KARPMAN, B. (1941): On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: The symptomatic and the idiopathic. *Journal of Criminal Psychopathology*, 3. 112–137.
- KOVÁCS ZS. (2011): A kontroll, a stresszel való megküzdés és a pszichés közérzet alakulása a börtönbe kerülést követően. *Börtönügyi Szemle*, 2. 39–50.
- KÖKÖNYEI GY. (2004): Pszichopátia és kriminalitás. *Belügyi Szemle*, 2004/6. 164–177.
- KÖRMENDY A., SZKELNÁRIK P. (2013): A pszichopátia elméletei. *Alkalmazott Pszichológia*, 13. 29–55.
- KULCSÁR ZS. (1991): *Pszichopátia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEEDOM, L. J., ALMAS, L. H. (2012): Is psychopathy a disorder or an adaptation? *Frontiers in Psychology*, 3. 549.
- LEHOCZKY Á. (2011): Irányzatok a bűnügyprofil-alkotásban. *Belügyi Szemle*, 6. 62–81.
- LEVENSON, M. R., KIEHL, K. A., FITZPATRICK, C. M. (1995): Assessing Psychopathic Attributes in a Noninstitutionalized Population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68. 151–158.
- LILIENFELD, S. O., LATZMAN, R. D., WATTS, A. L., SMITH, S. F. DUTTON, K. (2014): Correlates of psychopathic personality traits in everyday life: results from a large community survey. *Frontiers in Psychology*, 5. 740.
- MAGI A., EISINGER A., SZABÓ M., DEMETROVICS ZS., KÖKÖNYEI GY. (2016): Kísérlet a pszichopátia vizsgálatára önbeszámolás mérőeszközzel. *Alkalmazott Pszichológia*, 4. 29–48.
- MOFFITT, T. E., ARSENAULT, L., BELSKY, D., DICKSON, N., HANCOX, R., HARRINGTON, H. L., CASPI, A. (2011): A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108. 2693–2698.
- MUÑOZ, L. C., FRICK, P. J. (2007): The reliability, stability, and predictive utility of the self-report version of the Antisocial Process Screening Device. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48(4). 299–312.
- MÜNNICH I. (2006): Kriminálpszichológia. In: BAGDY E., KLEIN S. (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest. 310–328.
- PAÁL T. (2014): A Sötét Hármás: a nárcizmus, a machiavellizmus és a pszichopátia evolúciós gyökerei. In: GYURIS P., MESKÓ N., TISLJÁR R. (szerk.): *Az evolúció árnyoldala. A lelki betegségek és az alternatív szexualitás darwini elemzése*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 136–161.
- PAPP, Z. ZS., FELLEGI, B., SZEGŐ, D. (2016): Constructive and destructive dialogues between victims and offenders: testing the needs-based model of reconciliation in a restorative justice setting. *Alkalmazott Pszichológia*, 4. 93–102.
- PATAKY, N., KÖRMENDI, A., BOZSIK, C., INÁNTSY-PAP, J., HALÁSZ, J., GÁDOROS, J. (2011): Investigation of callous/unemotional traits and interpersonal characteristics among Hungarian adolescents – preliminary research results. *Psychiatria Hungarica*, 26(6). 427–433.
- POPPER P. (1970): *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ, E., HALÁSZ, J., DEMETROVICS, Z., KÖKÖNYEI, GY. (2016): *Callous-unemotional traits and the processing of emotional stimuli among high-risk adolescents: Testing the moderating role of emotional and behavioural problems*. Manuscript. Under review.

- SZABÓ E., GALAMBOS A., SZABÓ J., KÖKÖNYEI GY. (2016): A pszichopátiás személyiségzavar altípusai: elsődleges és másodlagos változat. *Alkalmazott Pszichológia*, 4. 49–70.
- SZABÓ J. (2010): A magyar kriminálpszichológia múltja és jelene, különös tekintettel a kriminológiai pszichológiára. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis*, XLVII. 137–170.
- SZABÓ J. (2011): Fókuszban a kilépés: „Hogyan térnek jó útra a bűnelkövetők?” *Belügyi Szemle*, 7–8. 62–83.
- SZABÓ J. (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Alkalmazott Pszichológia*, 2. 73–88.
- SZABÓ J., KÖKÖNYEI GY. (2016): Az önkontroll kriminológiai fogalmának kritikai elemzése. *Alkalmazott Pszichológia*, 4. 15–28.
- WILSON, D. B., GOTTFREDSON, D. C., NAJAKA, S. S. (2001): School-Based Prevention of Problem Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Quantitative Criminology*, 17. 247–272.